

PARTNERSTVO JAVNOG I PRIVATNOG SEKTORA U VISOKOM OBRAZOVANJU BOSNE I HERCEGOVINE

Dr. sci. Meho Bašić, redovni profesor
Ekonomski fakultet u Sarajevu

UVODNE NAPOMENE

U savremenim uslovima izgradnje tržišno-socijalnog društva sa ekološkom odgovornošću, značajnu ulogu na globalnom planu igra visokoškolska djelatnost kako sa svojom edukativnom funkcijom tako i sa naučnoistraživačkom komponentom. Naime, mnoga relevantna istraživanja su pokazala da je doprinos „investiranja“ u ovu djelatnost na samom vrhu rang-liste doprinosa svih vrsta investicija kada se taj doprinos mjeri korelacijom između stope rasta GDP-a i stope izdvajanja iz GDP-a za visoko obrazovanje na dugi rok (10 godina i više). Za zemlje OECD-a, njih 25, u periodu 1980 -2000. godina, kao rezultat istraživanja proistekao je podatak da prednju međuzavisnost karakteriše pozitivna korelacija sa koeficijentom vrijednosti 0,93, a da slijedeći najveći koeficijent ima vrijednost 0,86 (izdvajanje za razvoj procesne industrije).

Za svaki optimalno organizovani i komponovani društveni sistem danas je vrlo važno partnerstvo javnog i privatnog sektora u svim aspektima funkcioniranja i razvoja pojedinih komponenti ukupne strukture društvenog rada. Tu se podjednako misli i na materijalno- finansijske i na organizaciono- menadžerske, kao i tehnološko-informatičke aspekte partnerstva ova dva sektora ukupne vlasničke strukture savremenih društava. Istina, u najnovije vrijeme - XXI stoljeću – naglasak kod ovog partnerstva daje se organizaciono-menadžerskoj komponenti partnerstva, pri čemu to niukom slučaju ne ide na štetu partnerstva u druge dvije naznačene komponente.

Kod nas u Bosni i Hercegovini tranzicioni proces teče praktično bez ikakvih osmišljenih pristupa partnerstva javnog i privatnog sektora. Ono malo što se odvija u domenu vlasničke transformacije može se okarakterisati samo kao spontani vid partnerstva javnog i privatnog sektora u funkciji izgradnje nove svojinske matrice, i to uglavnom u formi osnivanja dioničkih društava sa miješanim vlasništvom (država i privatnici). U visokom školstvu, međutim još uvijek uopće nema ni ovog vida partnerstva, jer nije zabilježen mješoviti subjekt sa partnerskom strukturom imovine između privatnika, s jedne strane i neke državne institucije, s druge strane. A, kao što je poznato takvu svojinsku formu partnerstva i kod osnivanja i kod funkcionalnog djelovanja naši relevantni zakoni dozvoljavaju i pretpostavljaju. Koliko mi je poznato, u Bosni i Hercegovini nema ni jedan fakultet sa mješovitim javnim i privatnim oblikom vlasništva, kao što nema ni jedan slučaj unutrašnje organizacione sheme postojećih univerziteta/sveučilišta da u svom sastavu imaju neki od privatnih fakulteta, postoje samo javni (državni) ili samo privatni univerziteti/sveučilišta. U tom pogledu, dakle, partnerstvo ova dva sektora uopće ne postoji u našoj zemlji.

OCJENA STANJA PARTNERSTVA JAVNOG I PRIVATNOG SEKTORA U VISOKOM OBRAZOVANJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Bez obzira što je princip partnerstva ova dva sektora vrlo važna komponenta i varijabla uspješnog funkcioniranja i razvoja djelatnosti visokog obrazovanja, na prvom mjestu se može i mora konstatovati da je u našoj bh stvarnosti ovo partnerstvo na razini apsolutne nule u smislu institucionalizovane saradnje. Ono što se jedino može smatrati kao neki vid institucionaliziranog partnerstva javnog i privatnog sektora u visokoškolskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine jeste činjenica da su im zajedničke institucije nadležne za ovaj stupanj obrazovnog sistema (ministarstva, zavodi, zajednice i sl.). U tim institucijama se, dakle, organiziraju, planiraju, sprovode, rješavaju samo one akcije koje su zakonska obaveza države prema visokoškolskim ustanovama – fakultetima, visokim školama i univerzitetima – u sferama njihovog osnivanja i gašenja. Sve ostalo iz domena funkcioniranja ovih ustanova praktično danas je ravno nuli – nema saradnje na sektoru razmjene nastavnih planova i programa; nema suradnje na planu razmjene nastavnog osoblja i studenata; nema suradnje u pogledu korištenja prostora, opreme, laboratorija, učila i ostalog andragoškog arsenala i nema suradnje u finansijskoj operativi.

Danas je evidentan posve indolentni odnos javnih visokoškolskih institucija prema radu i funkcioniranju privatnih fakulteta i univerziteta. Može se čak ocijeniti da su javne visokoškolske ustanove glavna

opstrukcija djelovanju privatnih fakulteta i univerziteta/sveučilišta. Ove (javne) ustanove, razumije se, gotovo isključivo smatraju da je proces osnivanja i djelovanja privatnih fakulteta i univerziteta zapravo proces stvaranja njima neloyalne konkurencije na jedinstvenom obrazovnom tržištu. Takva neloyalna konkurencija, po mišljenjima koja se pojavljuju u javnosti sa javnih visokoškolskih ustanova, uzrok je brojnih negativnih tendencija u djelatnosti visokog obrazovanja, a posebno u komponenti kvaliteta nastavno-naučnog procesa kao ključnog principa Bolonjske deklaracije. To se, prije svega, ogleda u pogledu postojeće prakse upisa studenata na privatne fakultete, kako u prvu (I) godinu studija, tako i u starije godine, odnosno semestre. Osim toga, na dekadenciju kvaliteta nastavno-naučnog procesa snažno utiče i nizak nivo znanja anagažovanog nastavnog osoblja na privatnim fakultetima, zbog čega se obaraju kriteriji ocjenjivanja prolaznosti studenata kod provjere usvojenog znanja po pojedinim predmetima, a time i ukupno stečenog znanja diplomiranih studenata.

Javne visokoškolske ustanove kritikuju postupak osnivanja i registracije privatnih fakulteta i univerziteta, opravdano primjećujući da je, de facto, danas lakše i brže osnovati novi fakultet i dobiti sva moguća odobrenja nego bilo koju vrstu obrtničke tvrtke, pa čak i gradskog kioska. Zbog toga gotovo da nema danas općinskog sjedišta (od kojih većina njih nemaju status grad – urbanog naselja) u Bosni i Hercegovini u kojem već ne djeluje neki od privatnih fakulteta, a neki malo veći provincijski gradovi postali su sjedišta univerziteta/sveučilišta (Travnik, Široki Brijeg, Lukavica/Istočno Sarajevo, Ilidža, Doboj), a da u njima nema niti jedne relevantne obrazovne i/ili kulturne institucije, kao ni bilo koje druge znakovite prateće službe (biblioteke, naučni instituti, laboratorije, strukovni klubovi i sl.). Razumije se, najžešća kritika na rad privatnih fakulteta koja dolazi iz javnih visokoškolskih krugova odnosi se na praksu da privatni fakulteti čim dobiju dozvolu za rad mogu upisivati studente i na više godine (II i III godinu) uz mogućnost da jednostavno priznaju položene ispite sa istih ili srodnih fakulteta javnog sektora. Na taj način se omogućava studentima da zbog otežanog i/ili nemogućeg prolaza na nekim predmetima jednostavno vrše prepis na takve privatne fakultete i polože te ispite i potom ili nastave studij na tom fakultetu ili se vraćaju na prvobitni javni fakultet i na njemu stiču diplome kao validnije certifikate o završenom studiju.

Da bi se efikasno usprotivili takvoj upisnoj politici novih privatnih fakulteta, javni (državni) fakulteti ne dopuštaju ponovni upis u više godine studija onim studentima koji su samo privremeno vršili prepis na privatne fakultete. Takvu odluku, koja je možda i protivna nekim temeljnim principima iz domena ljudskih prava i sloboda, donio je i moj matični Ekonomski fakultet u Sarajevu. Dakle, u tom domenu nema i uopće se ne može govoriti o partnerstvu javnih i privatnih visokoškolskih ustanova, prije bi se moglo govoriti o klasičnom (neloyalnom) konkurentskom odnosu. Cijenu takvog odnosa uglavnom plaćaju studenti, njihovi roditelji i uposlenici javnih visokoškolskih ustanova.

Uvidjevši sav arsenal negativnih konzekvenci ovakvog koncepta i, posebno, dosadašnje prakse u radu privatnih fakulteta i univerziteta, aktualna vlast u Republici Srpskoj je pokrenula odlučnu akciju usmjerenu na sređivanje stanja u sferi privatne visokoškolske prakse u ovom entitetu. Zamisao je da ukupnu aktivnost na ovom planu rade po fazama. Zbog širine i dubine društveno štetnih pojava u radu privatnih fakulteta i univerziteta, odlučeno je da u prvoj fazi odlučno poduzimaju one mjere i aktivnosti kojima se predupređuje nastanak novih negativnosti u društvu od ovakvog rada privatnih visokoškolskih ustanova. U tom okviru, kao prvu mjeru Vlada RS je riješila da poništi diplome studentima stečenim na nekim fakultetima iz privatnog sektora. Pod udar su došle one diplome kod kojih su utvrđene nezakonitosti i razne nepravilnosti vezane za osnivanje fakulteta i za odvijanje nastavno-naučnog procesa. Takvih diploma je bilo blizu dvije stotine i sve su one proglašene nevažećim dokumentima.

Druga faza ukupne ove aktivnosti odnosi se na upisnu politiku studenata na privatnim visokoškolskim ustanovama u RS. Odlučeno je da se ne dozvoli novi upis studenata na onim fakultetima na kojima je utvrđena široka lista nelegalnih i nelegitimnih radnji zbog kojih je došlo do poništenja već izdatih diploma. Ostavljena je mogućnost i utvrđen je rok do kojeg se mogu otkloniti neke slabosti na privatnim fakultetima nakon čega bi se razmatralo ponovno odobravanje upisa na ovim fakultetima.

U trećoj završnoj fazi pristupiće se pripremi i izradi pravno-institucionalne platforme za osnivanje i funkcioniranje privatnih visokoškolskih ustanova. Polazište kod izrade ovog pravnog akta biće postavljanje čvrstih ali fleksibilnih cenzusa za osnivanje, odnosno dobijanje „upotrebne dozvole“ za rad fakulteta i univerziteta kod tri bitne komponente nastavno-naučnog procesa – kadrovi, prostor i program. To znači da će se institucionalizirati kriteriji, standardi i normativi za osnivanje visokoškolskih ustanova i da će se

uspostaviti sistem i procedure za verifikaciju i reviziju utvrđenih standarda i normativa tijekom vremena odvijanja nastavno-naučnog procesa. U tome treba da nađu mjesta ne samo domaće institucije i subjekti već i relevantni međunarodni subjekti. Pri tome će se voditi računa o specifičnostima srodnih VŠU, kako bi se postigla harmonizacija institucionalne osnove sa odgovarajućim postulatima Bolonjske deklaracije, kao i sa već usaglašenim principima za donošenje jedinstvenog pravnog akta visokog obrazovanja na nivou Bosne i Hercegovine.

Na prostoru Federacije BiH takođe se razmatraju moguće solucije za razrješenje nepravilnosti u radu privatnih VŠU, premda je, na sreću, ocijenjeno da su pojave ovih negativnosti manjih razmjera nego na prostoru manjeg bh entiteta. Ta razmišljanja u FBiH, čini se, uokviruju se u djelokrug novog zakona o visokom obrazovanju BiH, koji je već duže vrijeme „na čekanju“ u relevantnim institucijama i tijelima na nivou zemlje (VM i Parlament BiH). Međutim, dobro je da se i u ovom entitetu razmatraju ova krucijalna pitanja funkcioniranja privatnih VŠU jer je evidentno da i kod njih ima napretek improvizacija, nelegitimnih i nelegalnih radnji. Mali je problem u tome što su nadležnosti za pravno-institucionalno djelovanje u ovom entitetu za visoko obrazovanje spuštene na nivo kantona/županija. U toj činjenici treba prepoznavati glavnu manjkavost makro-upravljачkog mehanizma kod visokog obrazovanja u ovom entitetu.

PRIJEDLOG MJERA I AKCIJA ZA UNAPREĐENJE PARTNERSTVA JAVNIH I PRIVATNIH VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA U BIH

Među mjerama i akcijama za unapređenje partnerstva javnih i privatnih visokoškolskih ustanova u BiH na prvom mjestu se nalaze one radnje kojima se postižu pozitivni efekti u pogledu kvaliteta nastavno-naučnog procesa. Tu dolaze, prije svega, mjere programske provenijencije, kao što su: saradnja kod izrade syllabusa srodnih nastavnih disciplina; razmjena nastavnog i pratećeg kadrovske ansabla; zajednički nastup na relevantnim domaćim i međunarodnim nastavno-naučnim skupovima i kordinacija djelovanja studentskih asocijacija i organizacija. Zatim tu su aktivnosti na planu unapređenja naučnoistraživačkog rada, kako u domenu teorijskih tako i primijenjenih istraživanja. I, svakako, treba konstatovati da je važna partnerska komunikacija javnih i privatnih visokoškolskih ustanova u pogledu saniranja i konsolidacije materijalno-financijskih resursa nastavno-naučnog procesa, jer su im interesi u toj sferi uglavnom podudarni.

Kao važnu komponentu unapređenja partnerskih odnosa javnih i privatnih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini treba tretirati njihov zajednički „esnafski“ nastup prema relevantnim institucijama iz okvira državne strukture nadležne za visokoškolsku djelatnost. Tu naročito dolaze u obzir ona područja zajedničkog nastupa koja se tiču međunarodne saradnje i očuvanja paradigme „autonomije univerziteta“ na unutrašnjem planu. Možda nije od manjeg značaja za unapređenje partnerstva javnih i privatnih VŠU ni oblast studentskog standarda budući da se radi o bitnom faktoru ukupne efikasnosti funkcioniranja djelatnosti visokog obrazovanja. Na taj način će se dodatno doprinijeti harmonizaciji našeg visokog obrazovanja tekućem Bolonjskom procesu.

ZAKLJUČAK

Partnerstvo javnih i privatnih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini nalazi se u embrionalnoj fazi, tek se zapravo naziru mogući pravci realizacije ove značajne forme interesnog povezivanja fakulteta i univerziteta u našoj zemlji. Postojeće negativne tendencije u radu i funkcioniranju privatnih visokoškolskih ustanova, s jedne strane kao i nepovoljna materijalno-financijska situacija kod javnih fakulteta i univerziteta/sveučilišta, s druge strane, predstavljaju najveća ograničenja u nastojanju i realizaciji partnerskih odnosa ova dva sektora visokoškolske djelatnosti u BiH. Male su šanse, na žalost, da se uskoro učine ozbiljniji pozitivni pomaci u ovom domenu ukupnog nastavno-naučnog procesa.

Polazeći od činjenice da uskoro slijedi izglasavanje jedinstvenog zakona o visokm obrazovanju BiH, objektivno je očekivati da će se time stvoriti povoljniji uvjeti za afirmaciju i realizaciju partnerstva između javnih i privatnih visokoškolskih ustanova u našoj zemlji. To bi inicijalno moglo da bude u oblasti upisne politike studenata prve godine studija i na planu programske kooperacije kod izrade nastavnih planova. Paralelno s tim aktivnostima trebalo bi raditi i na pripremanju osnova partnerske saradnje javnih i privatnih fakulteta, odnosno univerziteta u domenu razmjene nastavnog kadra i studenata. Sve to treba da bude dobra osnova za jednu širu platformu partnerstva ova dva sektora visokog obrazovanja.

Razumije se, partnerstvo ovog tipa pretpostavlja prethodnu institucionalno-sistemsku konsolidaciju privatnih visokoškolskih ustanova. Istovremeno bi trebalo poboljšati materijalno-financijsku situaciju javnih fakulteta i univerziteta/sveučilišta, s tim što bi taj proces bio olakšan donošenjem adekvatnih standarda i normativa za utvrđivanje ekonomske cijene obrazovanja i na ovim visokoškolskim ustanovama. Za takvu aktivnost postoje adekvatne metodološke i empirijske osnove iz međunarodne prakse uspješnih sistema visokog obrazovanja.